

Tone Gaspari

Patrulja

14.

Ves dan ni bilo pravega vremena. Popoldne je postalo ozračje dimno. Zakrilo je sonce, da ni posijalo niti trenutek. Komaj je bilo videti vrh Fajtovega hriba.

Poročnik je sovražil tako vreme. To mu je bil edini pravi sovražnik, s katerim se ni mogel boriti, ker mu je vzelo vso voljo. Popolnoma ga je ubilo. Po jarku je begal brez miru. Obletel je nekajkrat vse straže. Tudi v kaverni mu ni bilo obstanka, ker je mislil na patroljo. Zato se je kar odpravil: čelado, plinsko masko, pištolo in rakete ter dve ročni granati za pas. Še majhno steklenico konjaka je vtaknil v žep. Bog ve, kaj se bo zgodilo!

Nad jarek je previdno vzpel glavo in ogledoval. Že od jutra ni počil na oni strani strel. Kakor pokopališče se mu je zazdel razkopani Volkovnjak in spodaj razvaline kakor povest iz davnih dni. Njegov načrt še ni docela dozorel. V zbirališču bo sprožil raketo in ob njenem svitu vzdignil roko. Molče je odmajal z glavo. Prodajal bi tako svojo lastno zemljo. To ni zvitost niti junaštvo. Judeževstvo nima pravega imena.

Končno se je umiril ter se odločil. Žrtvoval ne bo nikogar, najmanj sebe.

Ordonanc ga je poiskal. Spet depeša o Italijanih. Stopila sta v kaverno. Nekaj so znotraj govorili, pa so takoj utihnil, ko se je prikazal. Poročnik je pojasnil: Nemci so zavzeli Čedad. Italijani se umikajo v velikem neredu. Doslej je preko 20.000 ujetnikov. Skoraj vsi so menili, da se mora umakniti vsa fronta. Čedad je že za hrbtom goriški fronti. Istočasno so nekateri pomislili, čemu je prav za prav ta patrolja. Brez haska.

Zato je Zanjkar dejal za vse, ko je odšel poročnik: »Ven pojdem, pa po trebuhu nazaj.« Prepričevalno je izpovedal Suhnik, ki se je vrnil s straže. »Na oni strani je tako tiho kot na pogrebu.« Desetnik ni mogel verjeti. »Kaj pa, če bodo tu sunili? Bog ve, kako je s Čedadom? Nekaj morajo: ali naprej ali nazaj!«

Gošče je trdo pljunil, kakor bi mu bilo vse odveč in nerazumljivo. »Zmešani so vsi! Italijani in naši. Čemu je ta patrolja?«

Spet se je pojavil poročnik ter prečital novo sporočilo: »Patrulja naj sune o prvem mraku proti razvalinam, ker ne smemo pustiti sovražniku, da se v redu umakne.«

Torej je le res o Čedadu, je pomislil poročnik. »Ob šestih pripravljeno!«

Kljub temu ukazu je postalo vsem laže. Vsi so upali, da bodo do tedaj rešeni vsega strahu. Le eden je ponovil desetnikove besede: »Lahko tudi oni napadejo.«

»Tepec!« mu je odgovorilo tam v ozadju, kjer je ležal Blek.

Tisti hip je nepričakovano udarilo nad kaverno kakor še nikoli. Svečo je upihnilo, vsi so onemeli. Blek se je stresel, vstal in se pomaknil bliže k skupini. Še enkrat. In še.

Šestkrat je zamajalo kaverno kakor potres. Če še enkrat tako udari, se vse sesuje.

Gošče je počakal ter nato v tišini dejal: »Hudiča so se umaknili.«

Spet je zagrmelo na kaverno, ob vhod in v jarke. Vsi topovi so začeli bruhati. Žust je pribežal v kaverno: »Ne morem več!«

Desetnik je odredil, da naj stoji ob vhodu. Ko prenehajo, naj skoči ogledovat, kaj je. Tudi poročnik je planil notri. Ujelo ga je pri straži števil. 4. Pogledal je na uro. Pol šestih. Pred vhod je tresnilo, da je Žustu vzelo sapo. Spet prav v vhod, kakor bi vrgel peklo v kaverno. V temi so se zagnali v en kup k nasprotnemu vhodu. Žust je zastokal; bil je od zračnega pritiska zmešan in je padel na poročnika. Zdaj je tudi poročnik izgubil prisebnost: »Prokleta! Kaj bo?« V odgovor je silen strel razklal skalo ob zasilnem vhodu, da se je porušilo kamenje in je plast s hriba zasula vhod.

»Lopate!« je zakričal poročnik, videč nevarnost.

Treskalo in grmelo je ob kaverno na vseh straneh, kakor bi hoteli Italijani ta hrib, ki jim je zabranil vstop v cvetočo Vipavsko dolino že pri treh ofenzivah, popolnoma zravnati in zasuti in zadušiti vse, ki preže v teh luknjah.

Dorč, Suhnik in Blek so začeli odmetavati prst pri vhodu. Zdaj je šele poročnik videl, kolika je nevarnost. Plast prsti je segala najbrž čez jarek, tako da so bili odrezani od bataljona. Odmetavanje ni zaleglo nič, ker je neprestano udarjalo na vseh straneh in se je zemlja sproti sula. Več kot trije niso mogli kopati v preozki kaverni. Na razdejanje zunaj nihče niti pomislil ni. Ta vhod morajo očistiti, da jih ne zaduši.

»Drugi trije!« je hitel poročnik. »Trije pa k velikemu vhodu, da takoj poprimete, če udari!«

Brez besed so poprijeli. To je huje kot patrolja in ofenziva. Huje kot plinski napad. Živi zakopani!

Skozi glavni vhod sta potegnili Gošče in Prevesnik ordonanca. Pred vhodom se je opotekel in bruhal kri. Granatni drobec mu je razklal hrbet. Stotnik ga je poslal v najhujšem ven z važnim sporočilom. V roki je tiščal listek, oči je vrtel in premikal še ustnice. Gošče je vzel listek ter ga izročil. Pri žepni svetilki je čital poročnik povelje, da mora patrolja ob šestih ven.

Poročnik je zmečkal listek v pesti. »Norci!« Pogledal je na uro: nekaj minut manjka še. Posvetil je v ordonanca. Ob ustih je imel krvavi madež, na obrazu sivkasto senco. Gledal je še.

»Ruma mu dajte!« je dejal poročnik. »Ne bo več dolgo.«

Ali preden je Prevesnik odprl, se je zasvetil blisk dvajsetcentimetrovske granate tik pred njimi. Zrušili so se drug na drugega. Puh in grom sta jim vzela za trenutek sluh in vid. Vhod je bil še nekoliko prost. Čez ordonanca je vrglo kamenja in prsti ter ga zasukalo, da je obležal po dolgem ob steni kakor na mrtvaškem odru.

»Kopljite!« je zarjul poročnik. Pogledal je tja k malemu vhodu. Garali so kakor živina. Zaman. Mali vhod je bil zasut in ker je neprenehoma butalo nad njim, ga je zemlja zmerom bolj zapirala.

Gošče je zarenčal: »Naj me na mestu hudič vzame, če ni boljša patrolja. Zadušilo nas bo!«

»Ne preklinjaj pred smrtjo,« se je zagnal vanj Prevesnik. Z vsemi silami je odmetaval prst in kamenje poleg mrtvega ordonanca.

Za hip je prenehalo.

Pri malem vhodu so kopali, da jim je stal znoj na čelu. Težko so dihali; zakaj čutili so, da je zrak silno težak. Grlo jim je postajalo suho, glava težka. Nekateri so pokašljevali.

Tudi poročnik je obračal vročični jezik z muko. Želel je svežega zraka ali vsaj sveže vode. Spomnil se je konjaka. Skrivaj je vzel

požirek, da mu je res malo odleglo. Potem je pogledal na uro. Šest. Zdaj mora ven.

»Pripravite se!« je dejal mirno kakor pred izprehodom.

Desetnik je čakal že pripravljen. Bil je tih in na videz miren, toda v notranjosti ga je vse silno bolelo.

Ko se je Prevesnik opasal, je dejal sebi v tolažbo: »Čez četrt ure bo že odločeno! Naj bo!« V božjem imenu je mislil. Gošče in Zanjkar sta se dogovorila potihoma nekaj.

Poročnik je mislil na načrt. Vsak je vedel zase. Vedeli so tudi, da je zdaj zunaj vse drugače, ker so granate in mine razbile jarke in ovire.

Kratko je poročnik pojasnil: »Za menoj! V dolini se zberemo. Držite za maske in bajonete, da ne zaropotajo. Če začno strojnice, naj se vsak reši v jarke, kakor ve in zna. Saj ste frontarji!«

15.

Poročnik se je izplazil.

Gošče je porinil obojavljajočega se desetnika naprej, da je padel čez mrtvega ordonanca. Ali desetnik ni mogel skozi vhod.

»Kaj je?« je vprašal Zanjkar poslednji. »Brž, dokler ne strelja!«

Pred kaverno je bil cel hrib. Po njem je splezal poročnik. Bil je mrak, toda toliko je razločil, da je na drugi strani tega kupa vdrtna. Záršnil je globoko v luknjo in pri kraju dotipal nekaj mrzlega. Gra-

nata, ki ni eksplodirala. Umaknil se je. Zgoraj na kupu so se pojavile sence in zdrknile za njim. Nekaj je zaropotalo ob kamen, ali pa je kamen padel na granato.

Počivali so, da se razgledajo. O jarku ni bilo več sledu. Poročnik je tudi videl, da so žične ovire razmetane vse križem in da bo treba preko njih. Načrt ni pomenil nič več.

Spodaj v luknji so ždeli. Niti besedice ni dejal nihče. Zdaj v tej uri se je vsak zaupal popolnoma poročniku, dasi so prej ugibali vse

po svoje. Desetnik bi rad, da bi deževalo; bolj varno je v dežju. Gošče je premislil in dognal, da je patrolja, kakršno hoče in kar ukazuje divizija, neizvedljiva. Prevesniku se je vteplo v glavo, da bi kar tukaj ostali, v tej luknji, in izprožili nekaj raket in nekaj strelav. Nato bi odgovorile spodaj strojnice. Tako bi vsi verjeli, da so patroljniki pod razvalinami. Pa je razumel, da je to bedarija. Zanjkar se je bal artilerije. Če bi tedaj začela, bi bili vsi v hipu mrličiči.

Nebo se je polagoma jasnilo. Celi šopi zvezd so se prikazovali nad njimi, toda svetlobe niso dajali. Hladno je bril sever, ali pa se jim je zdel hladan, ker so bili prečuti. Tako piha burja neprestano, tudi v poletnih mesecih tam zgoraj ob Ravniku, da dozori sadje šele koncem oktobra, je mislil Prevesnik. Gledal je na večerno nebo in predal svoje življenje poročniku. Desetniku se je zdelo, da vidi nekje spredaj blede obraz Ance.

Poročnik se je pojavil na robu. »Naprej!« je pošepnil previdno. Po vseh štirih so plezali iz jame. Komaj pa je Zanjkar prikobalil na vrh, mu je spet zmanjkalo tal, da se je zvrnil v sosednji lijak ter obvisel na desni strani na zapleteni žici. Prvo, kar je pomislil, je vedel, da je žica rjava. Zagnal se je naprej, kakor je bil neroden, in pretrgal rokav. »Počakaj!« je preveč glasno zaprosil tja nekam na levo, kjer je videl senco, da se je sam prestrašil. Ko se je končno prikopal Zanjkar na rob, je previdno dotipal kozišče, ki so ga bile granate izprevrgele in postavile pokonci. (Konec prihodnjič.)

Jos. Brinar

Ključec in njegove prigode

Osmi večer

O kočijažu angleškega kralja. — Vročina na Cejlonu. — Rešitev iz levovih krempljev in iz krokodilovega žrela.

»Nocoj, častiti moji poslušavci, se moram v svojih spominih vrniti v davno minule čase. Izlezel sem bil šele iz otroških hlačic in vzrastel v hudomušna leta paglavcev, ko mi je neki sorodnik moje matere izposloval dovoljenje, da sem ga smel spremljati na pomorski vožnji na otok Cejlon, kjer je njegov stric vladal kot guverner. Nekaj časa sva se morala še muditi v Amsterdamu, kjer so mu velemožne države Holandske izročile važne listine in povelja, da bi jih nesel stricu guvernerju.

Veliko zanimivega bi vam mogel, prijatelji moji in tovariši lovci, pripovedovati o najinih prigodah v Amsterdamu kakor tudi o pusto-

lovščinah v Londonu, kjer sva imela s holandskim poslanikom važna posvetovanja, vendar pa o vsem tem — prihodnje leto kaj več.

Danes vam hočem omeniti le eno znamenito osebo iz Londona, namreč kraljevega kočijaža, ki je bil — kakor splošno znano — duša tedanje vlade angleške in sploh izreden pojav, zbujujoč vseobče občudovanje. Nosil je dolgo lasuljo s kito in z valujočimi kodri, ki so mu segali doli čez pleča. Prsa pa mu je pokrivala gosta brada, ki je

bila tako umetno pristrižena in izrezana, da se je v izrezku jasno razložil angleški grb.

Kadar se je peljal angleški kralj v prekrasni kočiji v državno zbornico, ga je obdajal tak sijaj, da je vse strmelo. Vendar moje oči so bile ob taki slovesnosti uprte samo v kočijaža, in posebno še takrat, kadar je nastala na ulici gneča, in je kočijaž zapokal z bičem. Ob vsakem poku je namreč tako umetelno zavihtel bič po zraku, da se je različno videl lično

zapleteni »G« in »R«, kar pomeni Georgius Rex, ali po naše: kralj Jurij.

O najinem potovanju po morju vam ne bom veliko pravil, saj kak viharček in razburkano valovje že itak doživi in opisuje skoraj vsak prekmorski popotnik. Pač pa se mi je namerila izredna lovska prigoda že nekaj dni za tem, ko sem došel na otok Cejlon.

Starejši guvernerjev sin me je nekega dne povabil, da sva šla ob obali morja zasledovat zverine. Moj novi prijatelj je bil velik, močan mladenič, navajen na tamkajšnje podnebje, ter je čisto lahko prenašal grozovito vročino južnega sonca. A jaz sem bil tako izmučen, da sem moral polegati v vsako senco, kjer sva dospela do kake skupine drevja.

Da, da, gospodje, moral sem počivati v senci! Že to je za nas Evropece nekaj izrednega, ko so se mi od vročine raztalili svinčeni

gumbi na suknji. A še večje skrbi mi je povzročala puška, ki se je tako razžarela na soncu, da se je bilo bati, da se užge smodnik v cevi. Zato mi je bilo skoraj ljubo, da me je znoj kar v curkih polival; sem moral vsaj domalega vsako minuto čelo z robcem brisati, a z robcem, ki je bil moker, da bi ga mogel ožeti, sem pokrival in hladil železen zaklopec in cev na puški. Vsakokrat, kadar sem položil mokri robec na razžarelo kovino, je kar zacvrčalo in se pokadilo.

Ko sem se v senci malko spočil, sem dospel, tavajoč samcat po obrežju, do ustja deroče reke. Ravnokar sem bil hotel sestiti, ko sem zaslišal za seboj neko šumotanje. Okrenil sem glavo in pogledal preko ramena. In koga sem ugledal? Mogočnega leva, ki se je potihem plazil za mano. Puško sem imel nabito z drobnimi šibrami za perjad, in strel bi mogel levu kvečjemu škodovati, ako bi mu naravnost v oči natrosil svinčenega prosa. Pa kljub temu sem stisnil puško k licu in sprožil. — Kaj sem si takrat mislil, še zdaj ne vem. Vsekako je bila velika bedarija, da sem streljal na leva s ptičjim drobižem, ko je bil še za streljaj daleč.

Kraljevska zver se je za hip zdrznila, otresla veličastno svojo glavo in zarjovela, da se je zemlja stresla. Jaz pa sem se bliskovito obrnil, da bi — zbežal. V svojo veliko sramoto moram priznati: meni, mladcu Kljukcu, se je tako zmotalo v glavi, da sem se hotel rešiti s sramotnim begom.

Brž se obrnem, in — še zdaj, kadar se zmislím, me obleti kurja polt po telesu! — nekaj korakov pred mano preži ostuden krokodil, s čeljustmi na stežaj odprtimi in pripravljen, da pohrusta mene, bojazljivega barončka!

Zamislíte se v moj položaj, gospodje moji in prijatelji! Zadať za mano lev, pred mano krokodil, ob moji levici deroča reka, na desni strani prepad, ki gomazi v njem strupenih kač! Mislim, da bi se tudi Herkulu v takem položaju ne godilo drugače, kot se je meni. Omedlel sem od groze in se zgrudil na tla; preden sem zgubil zavest, me je prešinila še zadnja misel: ali me zmeljejo krokodilovi zobje, ali bo levje žrelo moj grob?

Hvala vam, prijatelji, za sočustvovanje! Saj vas je že od tega obšla smrtna bledica, ko ste se zamislili v grozni moj položaj. Pa potolažite se! Zakaj čujte: čez nekaj sekund zaslišim za seboj močan, čudno zvoneč glas. Ojunačim se in pridvignem glavo... In kaj meníte? V razdraženosti se je zaletel lev visoko preko mene in je skočil naravnost v odprto žrelo krokodilovo. Levova glava je tičala krokodilu v goltu, in oba sta se napenjala na vso moč, da bi se iztrgala drug drugemu.

Brž sem skočil pokonci, zgrabil svoj lovski nož in z enim zamahom odsekal levu glavo, da se mi je truplo drgetaje zavalilo pred

noge. Nato sem s kopitom svoje puške potlačil levovo glavo še globlje krokodilu v goltanec, da se je naposled zadušil.

Ko sva guvernerja obvestila o čudovitem lovskem plenu, je brž poslal ljudi in voz, da so spravili ubiti živali domov. Krokodila so nagatili, in je dandanes največja zanimivost muzeja v Amsterdamu. Vendar pa paznik, kadar razlaga obiskovalcem mojo zgodbo, pristavlja na svojo pest take neverjetne stvari, da se poslušavcem kar lasje ježijo. Tako na primer gobezda to čvekalo: Lev bi bil tistikrat skočil skozi krokodila skoz in skozenj, a slavni gospod baron — to pač misli mene! — je urno odsekal levu glavo, brž ko je pomolela zadaj na dan, a z levovo glavo vred je odsekal tudi še za tri čevlje krokodilovega repa. Nato pa se je krokodil po bliskovo zaobrnil in hlastnil po lovskem nožu, ki ga je držal baron v roki, pa je potem ta ostri nož s tako silo in jezo pogoltnil, da si je z njim prebodel srce ravno skozi sredino, ter je potemtakem nestvor radi samomora sramotno poginil.

Ne morem vam dovolj dopovedati, kako neprijetne so mi nesramnosti takšnega lažnivega lopova, kakršen je ta paznik. Zakaj v naših časih, ko ne veš, komu bi verjel, zavedejo take izmišljotine ljudi, da dvomijo o mojih resničnih prigodah in zgodbah, kar je pač skrajno žaljivo za moža časti, kakršen sem jaz, vaš Kljukec. Pa lahko noč, prijatelji!»

(Konec prihodnjich.)

Anica Černej

Pomladno pismo

Zdaj čutim, da še ni
umrla želja v meni
po zemlji, ki diši
iz razoranih brazd,
po trati, že zeleni,
ki nosi mlado rast,
po gozdu za vasjo,
kjer se pomlad budi.

Saj zdaj prihaja čas,
ko spet je vse mlado.
Zdaj hodim, kot nekdam
po tisti poti v vas.
Ob križu nad potjo
mi želja obstoji
in boža, boža kraj,
kjer še pomlad živi.

Moj oče vodi plug
in orje kot nekoč
in ves je mlad in zdrav.
In mati spet hiši.
Na vrtu je doma
in koplje, kot je prav,
in seje in sadi.

O vem, le fiste dni
sem čutil res pomlad.
Med stenami je ni.
Zato so kakor past,
ki čaka in preži.
Zdaj kliče mlada rast
in čutim, da drhti
nekdanja sila v meni —
in sem še zdrav in mlad.

Koroška Aleluja

Ne le z Magdalenske gore, ki se dviga južno od Gospe svete ob živi narodni meji z bližnjo cerkvico sv. Krištofa nad Škofjim dvorom, tudi z gore Sv. Urha na zapadnem robu Gosposvetskega polja in v nižjih legah celo s strmih in oguljenih rebri Karavank, s Stola, z Obirja in Pece, je skopnela bela snežna odeja, da se razločno vidijo temnozeleni gozdovi borovja, jelovja in smrekovja, že zeleneči travniki in pašniki, na novo zorane in po sveži, razgreti zemlji duhteče njive, pa tudi sive skale, gole strmine in pečine, med katerimi vodijo nevarne stezice in stopnice na znamenite razgledne točke ponosnih Karavank. Z vrhov nad Spodnjim Rožem, z Grlovca, Macna in Žingarice v bližini svetovnoznanih Borovelj, ki bi lahko postale jugoslovanski Birmingham, a obhajajo v Avstriji od leta do leta žalostnejšo Veliko noč, je slišati, kadar toplejše sape juga silijo s prav posebno močjo preko karavanskihih grebenov v Rož in ostali Korotan, zamolklo,

domačinom dobro znano votlo bobnenje: zdaj tu, zdaj tam se utrga plaz, drvi in drči z vso naglico preko strmega skalovja navzdol, dokler se ne razprši, poizgubivši se med redkim bukovjem in macesnovjem.

V sto in sto potočkih in vrelecih, pa tudi po nevarno naraslih hudournikih, po Suhah in Bistricah, po Borovnicah, Črnah in Belah, hite, včasih mogočno bobneč, včasih tiho žuboreč, snežnomrzle vode v mogočno Dravo, ki dere skozi deželo Koroško, skozi Rož in Podjuno, naprej v svobodno državo jugoslovanskih bratov. V sončnih gajih okoli Vrbskega jezera, na Otoku, blizu Ribnice in Sekire, pa tudi blizu prisojnih Žihpolj nad Rožem, že prepevajo na vrhèh najvišjih smrek drozgi, v grmovju, ki raste na terasah opuščenihi vinogradov pod Hunperškimi gradom nad Rožem, se oglašajo kosi in taščice, zjutraj in zvečer; vijolice in trobentice pa čakajo, kdaj se vendar povrnejo druge stare znanke v njihovo družbo.

Tako prihaja v Koroško ljuba vigred in tako se dela Veliki dan prebujenja in novega življenja. V sivem, starodavnem zvoniku, ki je videl že mnogo bojev in mnogo krvi, pa tudi vso tragedijo naših koroških bratov, mogočno pozvanja Gosposvetski zvon in za njim po vseh dolinah in brdih zvon za zvonom, zvonček za zvončkom, da morajo slišati veselo oznanilo o Veliki noči vsi oni, ki kot svobodnjaki spijo v starih grobovih na visoki, nekdanj nedostopni slovanski trdnjavi Ostrovici. Zazvoni veselo, jasno in glasno, da čujejo radostni glas oni ob Zilji, da zapoje pesem svojo veseli Rožani in da se vzbuja vojska kralja Matjaža. Vojščaki čakajo povelja za

ZDAJ VSE MINULO JE,
NIČ VEČ PEV NE BOM,
KER MI VEČ MOJ DRAGI,
LJUBI DOM!

pohod izpod Pece, da prineso novo veselje do lepšega svobodnejšega življenja vsem onim, ki kopljejo in orjejo zemljo blizu Pece in visokega Ojstrca, pa gori do Šenturške gore in Dobrača nad Zilo.

Že ko je še bila huda zima, so pripravljali mladeniči plamenice, večje in manjše, iz srednje debelih borovih debel, na koncu precepljenih in s smolo prepojenih, da so se na soncu in v prepihu v skednju do velikonočnega tedna docela osušile. Blizu vasi na kakem holmcu, kjer na veliko soboto zvečer vaški duhovnik pri kapelici blagoslovi »žegen«, zanetijo, kakor hitro se začne mračiti, velikonočni kres; v njegovem ognju si zapalijo plamenice, ki jih drug za drugim v dolgi vrsti spretno sučejo in vrtijo v kolobarju nad glavo okoli sebe, pomikajoči se ob njivah in travnikih, po ozarah in odprtih poteh, k bližnji cerkvi ali kapelici, za njimi hodijo stare ženice in stari možje, dečki in deklice, molijo na glas za starim očakom in prepevajo svete velikonočne pesmi. Oni pa, ki bivajo v dolinah, gledajo od daleč te prekrasne žive slike vstajenja iz ljubezni. Ko zadonijo velikonočni zvonovi in zagrmijo v zeleno pomlad velikonočni streli, da odmeva skalna stena Karavank, hrib in dol, tedaj so srca vseh polna velikonočnega veselja.

Gosposvetski zvon mogočno doni in kliče v koroško deželo Veliko noč.

Po polju koraka, resen kljub veselim utripom v srcu, slovenski oratar; z njim njegov sin. Križce, napravljene iz blagoslovljenih vrbovih vejic, dobro ped visoke, in blagoslovljeno vodo v vrču nosita s seboj. Na vsakem oglu njiv zasadita po en križec, ga zalijeta z blagoslovljeno vodo in se pri tem prekrizata: sedaj ne bodo mogli ne toča ne nevihta, niti hudi duh škodovati tako zavarovanemu polju.

Tudi visoko hišo in visoka gospodarska poslopja je treba ubraniti vsakega zla. Jajca, na obeh koncih preluknjana in skozi obe luknjici izpraznjena, potem pa z blagoslovljeno vodo napolnjena, mečejo, ko zazvoni poldne na Veliko noč, čez strehe hiš in drugih poslopij, da jih tako blagoslovijo in obvarujejo nesreče.

Velikonočno sonce se začne za tirolskimi gorami nagibati k zatonu. Hladne večerne sapice se podijo od zapada proti vzhodu v smeri deroče Drave. Zadnji žarki zahajajočega sonca obsevajo zasnežene robove gorskih grebenov in nastane ono znamenito večerno žarenje gora, ki ga nihče ne more popisati. Tedaj zadoni, ujemajoč se z mogočnim in vendar milim zvonjenjem, ki se razlega iz zvonika Gospe svete, domači zvon; tedaj zadoni tudi stara, mlajšemu rodu žal komaj še znana, domača velikonočna pesem:

»Prišla je Velika noč...«

Sivi očaki, z bogatimi izkušnjami oblagodarjeni, modrujejo o burnih časih, ki so že šli mimo njih; o kratkotrajni, zlati svobodi, pa tudi o časih, ki čakajo, če že ne njih samih, pa gotovo njihove vnuke in njihovih vnukov vnuke. Pa postanejo veseli in dobre volje, ker so vsi prepričani, da bo napočil kdaj Veliki dan narodnega vstajenja in Velika noč osvobojenja, ki ju oni sami niso mogli dočakati.

Mrtvaški čoln

Vipavska pomlad. Sonce po obronkih gora, sonce po travnikih in njivah, vinogradih in belih cestah. Mandeljni in breskve v cvetočem nakitu, mačice na vrbah ob reki, in med vsem vasi in vasice: jate hiš z rdečimi, s korci kritimi strehami.

Taka je bila tudi tisto leto, ko sva se s prijateljem Petrom vrnila vanjo na velikonočne počitnice. Kakor omamljena sva hodila po tratih in gajih, vdihavala vonj cvetja ter poslušala petje ptic. Šla sva tja, kjer se je po sredi doline vila reka. Vsa struga je bila polna kristalno čiste vode, in po njej so veselo plavale ribe, ker tudi one so čutile pomlad in Veliko noč.

Sedla sva na breg med vrbje, pobirala kamenčke in jih metala v globino. Drug za drugim so izginjali na dnu ter zapuščali na gladini samo v daljavo se gubeče kroge. Molčala sva. Tako slastno sva vpijala svobodo, svetlobo in toploto počitniške pomladi. In ničesar nisva videla, niti čolna ne, ki je prazen in zapuščen priplaval po struji mimo naju. Šele ko je hitel že tik mimo, je Peter veselo vzkliknil, poskočil in pokazal:

»Glej!«

»Čoln.«

»Odrgal se je nekje in zdaj potuje sam v pomlad.«

»Uloviva ga!«

»Samo kako?«

»Teciva ob bregu za njim! Morda ga kje zanese k bregu.«

»Teciva!«

Stekla sva za ubežnikom, ne meneč se ne za vrbje, ki nama je švrkalo po obrazih, ne za trnje, ki naju je zbadalo v noge. Tekla sva dalje in dalje, vedno vstric s čolnom, toda gnal ga je osrednji tok, ki mu ni pustil k bregu.

»Tako tečeva za njim lahko do Soče ali celo do morja,« je menil Peter, že ves potan in zasopel.

»Ah, ne,« sem mu ugovarjal. »Tu doli poznam plitvino. Pospešiva korake, da jo doseževa pred čolnom!«

Peter jo je znova vdrl za menoj. Tekla sva kakor na dirki za svetovno prvenstvo, dosegla plitvino pred čolnom, si urno sezula čevlje, zavihala hlače in zabredla v reko.

»Naglo!« sem zaklical. »Pazi! Sedaj!«

Čoln je butnil med naju z vso silo in bi naju bil podrl v strugo, ako se ga ne bi bila oklenila in skočila vanj. Ujela sva skrajni trenutek. Tik

pod plitvino je bila največja globina, in če bi naju bil potegnil vanjo, kdo ve, kaj bi bilo. Tako sva pa sedela na suhem in varnem — samo brez vesel in krmila. Morala sva potovati dalje, prepuščena toku struge in njeni volji.

»Kaj naj storiva?« je malodušno vprašal Peter. »Tako se lahko peljeva do konca sveta.«

»Ali ne bi bilo lepo?« sem vzkliknil. »Potovati v Sočo, v morje in dalje, dalje, vse okoli sveta...«

»In v smrt od lakote,« je mrmral tovariš ter skremžil obraz tako bridko, ko da že zares umira kje sredi oceana.

»Sedi na drugo stran in lovi ravnotežje!« sem ukazal poveljujoče kakor kapitan, sedel sem na desni rob in iztegnil nogo v vodo.

»Kaj delaš?« je začudeno vprašal Peter.

»Veslam.«

»Z nogo?«

»S čim drugim?«

»S tem ‚veslom‘ ga ne spraviš do brega.«

»Počakaj in ne godrnjaj!«

Tok struge je bil zares tako močan, da se skraja še zmenil ni za moje »veslanje«, toda niže doli se je gladina umirila in čoln je zares

krenil k bregu. Čez nekaj minut je Peter že ujel vrbovo vejo ob bregu, in najina ladja se je zasidrala v mirnem pristanu. Privezala sva jo k debeli koreniki in splezala na kopno.

»In zdaj?« je vprašal Peter.

»Zdaj pojdeva domov in steševa vesla. Tudi krmilo ‚bova napravila. Že vem kako.«

Doma sva se neutegoma lotila dela. Poiskala sva primerno desko, jo preklala in obdelovala s sekiro kakor resnična tesarja. Do večera sva že imela vesli, ki bi se lahko merili s strokovnjaškimi izdelki. Pa tudi krmila sva se lotila, čeprav nama to delo ni šlo tako gladko od rok.

Ponoči sva zaspala v mislih na ujeto vozilo in še v sanjah sedela v njem ter plula čez morja in oceane kakor odkritelj Amerike Krištof Kolumb.

Zjutraj sva že zarana nadaljevala delo. Tesala in sestavljala sva krmilo, izbirala žeblje in Peter je iztaknil nekje celo kepo zemeljske smole, da zamašiva z njo špranje. Toda prav tedaj, ko sva se že odpravljala z vesli in krmilom na pot k čolnu na reki, naju je predramil iz zamaknjenosti pismonoša Janez.

»Ali še nič ne vesta, kaj se je zgodilo?« je dejal in obstal pred nama na dvorišču.

»Zgodilo?«

»Kaj?«

»Miškov Stanko se je včeraj utopil.«
 Vztrepetala sva in se spogledala...
 »Utopil?«
 Padel je s čolna. Že od sinoči ga iščejo, pa ga menda še niso našli.«
 »Padel... s čolna...«
 »Potem je čoln odnesla voda. Bog ve, kje je. Morda v Soči, morda že v morju.«
 »S tistega...« je zašepetal Peter.
 Tedaj je Janez opazil najino delo in se začudil:
 »Kaj pa počneta? Ali se hočeta tudi vidva utopiti?«
 Postala sva bleda in rdeča obenem, a odgovorila mu nisva. Vedela sva vse. Tisti čoln, ki sva ga ujela, je bil Stankov. Tisti in nobeden drugi. Stanko je bil najin nekdanji sošolec.
 »Pojdiva!« je zajeceljal Peter, ko je Janez odšel.
 Odvrгла sva delo ter odhitela v dolino. Tekla sva čez travnike, mimo njiv in skozi loge k reki, a nič več nisva čutila zelenja, cvetja in pomladi. Z brega sva se nemo zastrmela v zeleno globino.
 »Iščiva!« je dejal Peter.
 »Ne še tu«, sem ugovarjal. »Tako daleč ga gotovo ni zaneslo.«
 Sla sva dalje proti toku. Ko pa sva prišla do mosta, sva že od daleč zagledala skupino zbeganih ljudi. Med njimi je na novo zeleneči brežini ležal Stanko... Bled, trd, mrtev... Našli so ga in potegnili iz globine tik pred najinim prihodom.
 »Stanko!« je vzkliknil Peter in tiho zaihtel.
 Tudi moj pogled se je utopil v solzah.
 Ko sva se na povratku ustavila pri čolnu, se je Peter obrisal objokane oči in dejal:
 »Kaj naj napraviva z njim?«
 »Odveživa ga in spustiva dalje, naj odplava kamor hoče!«
 Sklonil sem se h koreniki, prerezal z nožem vrv ter odsunil mrтваški čoln od brega v tok. Zagugal se je kakor lupina, in že ga je struja potegnila za seboj v vrtince. Midva sva pa obstala na bregu in zrla za njim, dokler ni izginil za vrbjem na ovinku...

Nemško prerokovanje

(Iz knjige »An der schönen blauen Donau«, 1886, 23. zvezek, str. 542.)

Nemški kmetje v Belski dolini (Mölltal) vedo prav staro prerokovanje o bitki, do katere bo nekoč prišlo na Koroškem med Slovani in Nemci. Ena takih bitk se je že vršila v davnih letih, ko so nemški Franki vdrli v deželo in pri Sv. Magdaleni v Belski dolini v krvavem boju premagali Slovence, ki so bili tedaj še pogani.

Takrat je umirajoči slovenski veliki duhovnik prerokoval pred oltarjem svojih malikov takole: »Kadar bodo v tretjič zrasle lipe okrog kapele sv. Magdalene, se bodo na Koroškem Slovenci vzdignili proti Nemcem. Izkopali bodo pri kapeli skrite sekire in premagali v veliki bitki Nemce. Žena slovenskega kmeta Partuča pa bo nemškega vojskovodjo, ki bo ostal še zadnji živ, zapodila z burklami.«

To pravi nemško prerokovanje, ki se ga še danes spominja preprosto ljudstvo.

Jožičlerfort:

Dejanje se prične

Jutro, nedelja, zvonjenje in pritrkavanje, pasji lajež, lov.

Zbrala se je vsa srenja, kar je bilo lovcev, kar je nosilo pihalnik ali staro zarjavelo šklemfo. Ob Hostarjevi oštariji, bolje ob njegovem gumnu, so se sčakovali. Bučman, da bi ga smrt, se je skrila pod gumno in poslušal lovce. Pasjo sodrgo so imeli privezane ob stari tepki, sami pa so med bahavim širokoustenjem pretakali žganjico iz zelenk v na stežaj odprta usta. Korajžo so pili, na srečo je natakal Hostar. Novo puško je namerjal ta dan preskusiti, bleščéče morilno orodje, ki je viselo čez široka pleča in čakalo ognjenega krsta.

Bučmanu je postajalo okoli vročega zajčjega srca le prehladno. Kot blisk mu je šlo skozi možgane, bo li Brkačka držala besedo, bo li uskočila v tekmo in če bo šlo vse po sreči. Psi so postajali nemirni, lovci čezdalje objestnejši. Že so prišli do besede »finfarji«, čuvaji, zbrani in zboznani od vseh štirih vetrov. Hostar se je pripravljaj na slavnostno zdravico, da bi otvoril lov.

Tedaj je Bučmana zmagalo in mu privzdignilo bedra. Prasnil je izpod gumna v sredo lovcev, se zavrtil in jo ucvril proti gmajni. Zagnali so lovci bojni krik in si trgali puške z ramen, psi so oglušujoče rjovel in lajali, se trgali z verig in divjali za Bučmanom. Skoro je že dosegel kritje gmajne, ko je začelo pokati, grmeti, ko so jele padati salve, pa vse je bilo le zvonjenje po toči. Bučman v grmovju, psi daleč za njim, lovci z dolgimi nosovi in brez psov — v začudenju so odprli svoja usta na stežaj kot vežne duri. Gonja je šla čez trate in loge, daleč po gozdu. Bučmanu ni bila potrebna previdnost, saj ni bilo lovcev, ko pa se je že upehal, je izbil iz loža Brkačko in gonja je šla kot vesela pesem skozi loge naprej. Sijajna zamisel zajčjih učiteljev je bilo izvršena, je bila uresničena, nedeljskega lova konec, zajčki pa pokolja in poboja rešeni. Kot grmenje oddaljujoče se nevihte so se čuli iz globine gozda le zdaj zdaj rjoveči glasovi na pol podivjanih psov.

Bučmanov konec

Krivodušnik se je zaklel, to pot ne krivo, da bo maščeval svojega zvestega Pinča. Parkrat je še uzrl cvetoče bel Bučmanov rep, že parkrat izpraznil za njive svoj pihalnik, pa vse zastonj. V Koritje je šel k staremu

prijatelju po novega psa in napel vse sile, da upihne luč življenja »stari zajčji mrhi«, ki mu je tolikokrat prekrizala načrte.

Vedno, prav vedno je spodil njegov novi spremljevalec Muri istega zajca, vedno jo je počasi drncal prav v nasprotno smer, kjer je stal osvete in zajčje pečenke željni Krivodušnik. Pa se mu je primerilo, da je gonja kar na lepem utihnila in pes je izgubil vsako sled. Bila pa je le nova Bučmanova zvijača — pognal se je v svoj lož, ki ga je imel meter od tal na krivi bukvi in tam je bil popolnoma varen pred zasledovalci.

Dolgo je tako vlekel lovce in pse za nos, ko ga je pa lepega dne potipal s svojimi ostro prišpičenimi kremplji krepak kragulj, je sprevidel, da zanj tu ni več mesta.

Krivodušnik ni mogel več najti Bučmana na starem mestu. Kmalu ga je staknil ob vodi. Skoro bi nanj že stopil, ko se mu je pognal izpod nog. Preden je imel puško iz malhe in pri licu, bi bil ta lahko že za deveto goro. Drugič ga je iskal s psom. Že je mislil, da bo končno »ugonobil zverino«, ko pa je ukrivil prst, je videl, da se je šibram nastavila le debela leskova veja in seveda strel zavrla. Gonja je šla po planem v hrib, okoli in nazaj proti močvirju kraj vode. Medtem je smuknil Krivodušnik h griču, zajec seveda na staro mesto in z mogočnim skokom na mal otoček. Kdo bi si mislil, da leži stara mrha tamkaj!

Stari in mladi so kaj urno zvedeli za mojstrovine svojega učitelja, silno je rastel v njihovih očeh. Varoval je zajčji rod, učil mladino zdaj z lepo, zdaj z grdo. Menda je bil prav sin one zajkice, ki ji je dvoril Bučman pred svojo ljuto nesrečo, ki je prinesel na sestanek učencev in učiteljev prestreljena ušesa in skoro obrito zadnjico. Nepredvidneža in neposlušneža se je ročno lotil Bučman in ga, mesto, da bi ga pomiloval — pošteno ozmerjal in mu s krepkima šapama oddelil prisojeni mu delež.

Zajci so ono leto kljubovalno nagajali lovcem. Oni, ki so imeli svetlo se bleščeče rumene škornje, zlikane obleke, obrite obraze in svetle puške, so prišli čisto na strel, zacvillil pa je le njihov ljubljeneček, njihov razvajeni kužek. Oni pa, ki niso znali sladko govoriti, a so raje pili ostro žganjico, ki niso bili nikdar zlikani, skrtačeni ali obriti, ki so imeli težke čevlje in grdo gledali, so se pa zaman pridušali, da teko zajci samo k zelencem, ki streljajo tja v tri dni.

*

Leta so pretekla, Bučman se je postaral, Brkačka je že šla k pokojnemu Uhaču na nebeško zelje, kjer ni zank, divjih in pravih lovcev in kjer niti ne bevskajo nadležni cucki. Zbral je okoli sebe nekdanje učence, zdaj že same mojstre, objel onega s prestreljenimi uhlji in z drhtečim glasom govoril tovariše: »Moj mili rod! Moj čas se mi bliža, odšel bom k Okroglohcu, mojemu bratcu, moji dobri mami Mehkošapki in k mojstru vseh mojstrov, mojemu očetu slavnemu Poldrugohcu, ki ga nihče od vas ni poznal, k vsem onim bom šel, ki so šli v zajčja nebesa in kateri z nebeških zeljnikov in rajskih deteljšč gledajo na nas in čutijo z nami! Vi pa ostanite zvesti mojim in Uhačkinim nasvetom, prevaram in zvijačam. Bodite dobri, ne bodite si sovražni, vsi proti našemu sovražniku lovcu, psu, kmetu! To bodi moje izročilo, pomnite ga!« Tiho se je slednji stisnil k njemu, za slovo na pot, v obljubo na pot, da bo dano besedo čuval.

*

Jesen, sonca in pestrih barv polna. Martin Hostar, véliki lovec, je šel v jutranji zarji čez rosno polje. Hipoma je obstal, zastrmel in se pričel

tresti po vsem telesu. Mrzel pot mu je pokril čelo. Ječeč je snel z rame puško in mukoma izgoltal: »Zajec, zajec! Bog pomagaj in sveti Hubert, da bi ga!« Meril je in meril, ko pa je pretrgal jutranji mir strel, je Hostar sproščeno zavriskal. Zajec se ni več ganil, ni se ganil od prejšnjega večera, bil je Bučman, ki je odšel na pašo na večne trate.

Bil je Hostarjev prvi zajec, prvi in poslednji sin Poldrugouhca.

Angel Karalijčev

Kitajski slavčki

Na Kitajskem, v deželi, odkoder vzhaja sonce, je na obrežju rumene reke Hoanho raslo staro, tisočletno drevo. V njegovi senci so počivali mnogi rodovi. Pod njim so se ob vročih dneh, da bi se odpočili, ustavljali trgovci s porcelanom in slonovo kostjo, ki so potovali skozi puščavo Gobi in hiteli proti severu, da bi prišli čez pas starega kitajskega zidu. Pred tri sto leti je pod vejami tisočletnega drevesa prebil eno noč, opijajoč se s šepetanjem listov, Korčulanec Marko Polo, prvi svetovni potnik, ki je polnih trideset let romal po nebeškem carstvu.

V mreži tenkih vej je spletel gnezdo sončni ptič — kitajski slavček, kakor mu pravijo ljudje — s čudno pisanimi perutnicam. Ob jutrih je pel in se kopal med rosnimi listi, ko pa se je sonce malo dvignilo, je zaprhotal s krili nad samo reko Hoanho. Letal je nad širokimi polji, ki so se razprostirala na bregovih, in nad umetnimi otočki v sami reki je lovil mušice in jih nosil mlademu zarodu.

Lepega dne pokliče krasni pevec svoje mladiče in jim reče:

»Otroci, odločil sem se, popeljati vas po širokem božjem svetu — da si ogledate zemljo in da ljudje slišijo vaše čudovite glasove. V katero smer bi radi? Ali v Ameriko, kjer so ljudje visoko pod nebes zgradili nebotičnike, ali v Afriko, kjer prebivajo ljudje s kožo čokoladne barve, ali v Evropo, kjer je pod nebem več aeroplanov ko ptic?«

»V Evropo!« so kriknili ptiči in od veselja poprftovali s krili.

Poslavljač se od stoletnega drevesa, ki ji je skrivalo gnezdo, se je mati ptičev dvignila nad njim, poletela in zažgoleda svojo najlepšo pesem. Potem se je spustila nadenj, se s kljunom dotaknila najvišje stoječega lista in v kitajščini zacvrčala:

»Zbogom! Vrnili se bomo!«

Ko so živahni slavci preleteli Kitajsko in se pognali nad Mandžurijo, je šlo na pomlad. V Sibiriji so se tajali snegovi, zvončki so pozvanjali s svojimi belimi glavicami, škrjančki so peli nad širno stepo. Dolgo so leteli krilatimi potniki. Ponoči so spali v belih cvetovih razevele pomladi, opijanjač se z vonjem milijonov cvetov, podnevi pa so tekmovali s črnimi lastovnicami, ki so letele proti jugu. Že so srečavali aeroplan. Ko so jih slišali prvič, so se zelo ustrašili, potem so se privadili nanje, pa so celo sedali na krila svojih kovinastih bratov.

Dosti rek so preleteli, čez mnogo gora so se pognali, toda vedno so leteli skupaj z lastovkami. In glej, neko jutro so jih lastovke odvedle na obal tihotnega morja, v sončno dolino, kjer so rastle mandljeveci, granatna jabolka, oljke in limone.

»Tu bomo ostali!« reče mati ptičem, ko se je ozrla po dolini. »Lepo gnezdo bomo splekli, dragi otroci!«

Spletli so lepo gnezdo in v njem so se naselili mali Azijci. Vse leto so se kopali v svežem zraku belomorskega primorja. Sedali so na jadra ribiških ladjic, spuščali so se na vrhove jamborov ogromnih sredozemskih parnikov. Letali so nad breskovimi sadovnjaki pri Genovi. Videli so Vezuv in goloobe v Benetkah, celo mesto iz marmorja, zgrajeno v morju. Kasno v avgustu so se vrnili v belomorsko gnezdo, ko so bili žanjci že pospravili žetev v ravni Trakiji in so trgovske ladje že vozile rumeno zagorsko pšenico. Po cestah pa so prevažali sode, polne gostega, sladkega mošta. Jabolka so postajala rdečkasta od sončne pripeke, granatna jabolka so pokala in njihova koralna zrnca so bila vaba ptičev.

»Ta dežela je ko raj!« so govorili slavci. — »Toda rajši bi se vrnili na Kitajsko. Na vsem svetu ni lepše dežele kakor je domovina! Po nji hrepnimo. Mati, odpravimo se!«

V septembru so se začele po telegrafskih žicah zbirati lastovice. Žice so bile podobne ovratnicam s črnimi jagodami.

»Kam se spravljate?« so vprašali Azijci.

»Na jug, v tople dežele.«

»Kaj tukaj ni toplo?«

»Toplo je. Snega ni nikoli, toda v zimskem času divjajo na morju viharji in strah nas je šumenja valov.«

Kitajski slavčki so poleteli proti severu — proti svoji domovini. Dolgo so leteli sami. Zavili so bolj proti vzhodu in poleteli nad Črno morje.

Pihal je mrzel jesenski veter. Ptičem so začela podrhtevati krila.

Neki dan se je morje razburilo. Zaplesalo je. Dvigali so se valovi ko gore. Ptiči so začivkali. Morska vihra jih je nosila ko lahke, odtrgane liste. Takrat je daleč nekje v temi zagorela zvezda.

»Proti zvezdi!« je zavpila mati.

Molče so se ptice napotile v smeri svetlobe in ko so prispele tjakaj, so zagledale ogromno razsvetljeno ladjo. Mirno je rezala valove in se pomikala proti jugu, proti bolgarski obali. Slavci so zleteli na krov ladje, se zbrali pod namotano vrvjo in tamkaj ostali.

Rafael: Polaganje v grob

Znočilo se je. Utrujene ptice so zaspale. Zbudile so se šele drugi dan precej kasno. Ladja je mirno stala v tihem južnem pristanišču. Požoltela zemlja se je kopala v mehkem jesenskem soncu.

»Kje smo?« so slavčki vprašali vrabca, ki je brskal v prahu med vrečami.

»V Mesembriji. Kaj je niste spoznali po starih cerkvah?«

»Ali je blizu belomorska obala?«

»Za ped poti na zemljevidu.«

Dvignili so se slavci, znova so razpeli perutnice nad ravno Trakijo, pili so vodo iz Marice in spustili so se na Belo morje. Našli so svoje staro gnezdo.

»Zima je prekinila naš polet v domači kraj, na Kitajsko. Dragi moji malčki, tukaj bomo ostali čez zimo!« je dejala mati.

»Nikakor!« se oglasi vrabec. »Vi niste Bolgari. Tukaj žive sami Bolgari.«

»Prav, prav, bomo pa najemnino plačali!« so dejali slavčki in zleteli na mandljevce.

»Kakšna bo najemnina?« povpraša vrabec.

»Zažgoleli bomo!« so odvrnili slavčki.

»Prav,« se je strinjal vrabec, »tudi s petjem jo boste lahko plačali, toda počakajte, da najprej pokličem svojega starega prijatelja, ribičevega osla, ki nosi v dveh koših ribe v mesto. Zelo muzikalen je. Naj sliši tudi kitajsko pesem.«

Slavčki so se nasmejali in odšli iskat mehkega mahu za gnezdo. Da jim bo toplo, ko bo zapihal mrzli zimski veter.

Ta čas, ko je vrabec iskal osla, da bi ga ponudil s kitajsko pesmijo, je prišla pod mandljevce deklica z ovitkom v rokah. Oprezno je pretrgala ovoj, vzela pismo iz njega in dejala:

»Da torej vidim, kaj mi piše oče. Sveti Bog, pismo je od daleč, iz Sangaja. Kam je celo prispel moj očka, ki je mornar!«

In strastno je začela brati. Ko je končala, je dolgo časa poljubljala pismo in ga potisnila v nedra, ovoj pa je vrgla pod mandljevce. Na gornjem robu ovoja je bila ko majhna sličica prilepljena modra kitajska znamka tik nad samim naslovom.

Približala sta se vrabec in osel. Osel je dostojanstveno mahal z repom, ki je bil ves težak radi v dlako zapletene trave, in dejal:

»Sedaj naj pa le zapoje!«

Kitajski slavčki so sedli drug zraven drugega in začeli. Peli so tisti napev, katerega je nekoč njihova mati pela na tisočletnem drevesu ob uri slovesa.

Takrat je znamka zadrhtela v razburjenju in se stisnila.

»Znana mi je ta pesem!« je spregovorila potihoma.

»Pesem ni nič vredna!« je odsekal osel. — »Toda kaj more človek zahtevati od dežele, v kateri ljudje z zobotrebcji jedo riž mesto z vilicami.«

In napotil se je proti trnovem grmu.

»Kje si bila slišala mojo pesem?« je vprašala mati-pekva znamko.

»Kje?« odgovori znamka. »Povedala ti bom. Lani sem bila tenka vejica, ko žveplenka. Moje drevo je rastle na obali Rumene reke na Kitajskem. Med vejami tega drevesa je bilo spleteno gnezdo slavčkov-pekcev. Ko so se spomladi odpravljali na potovanje v Evropo, je njihova mati zapela tisto melodijo. Ah, srce se mi topi, če jo slišim!«

»Lažeš!« je zavpila stara ptica. »Če si bila vejica, kako si mogla postati poštna znamka?«

»To ni nič čudnega. Na pomlad so prišli drvarji. Podsekali so drevo. Hkrati z mnogimi drugimi drevesi so nas naložili na ladjo, odpeljali so nas v neko neznano mesto in nas zložili na dvorišče velike papirnice. Visoke dimnike je imela tovarna, električne žage in hrupne stroje. Začeli so nas žagati, kuhati, spremenili so nas v kašo, iz kaše pa so napravili snežno beli papir. Vse naše drevo so spremenili v papir. V tiskarni so natisnili nanj sto tisoč znamk. Jaz sem iz najvišje stoječe vejice. Samo ne vem, iz katerega mesta sem prispela. Pismena nisem. Ali zna tu kdo brati, da bi prebral žig na mojem hrbtu?«

»Jaz znam brati!« se oglasi osel, ki je bil slišal, ko je deklica dejala, da je pismo iz Šangaja. »Na žigu je napisano: „Mesto Šangaj!“«

»Ah!« je zadrhtela stara ptica, »dobrodošla, sестrica-znamka! Ti si otrok našega drevesa, mi smo namreč slavčki, ki so spomladi odromali v Evropo. Pridi k nam v goste! Zimo bomo prebili skupaj v gnezdu iz mahu. Ob mrzlih zimskih večerih nam boš pripovedovala o zadnjih urah tisočletnega drevesa, o vejicah, s katerih so poleteli toliki rodovi slavčkov.«

Znamka se je še bolj skrčila in se odlepila z ovoja. Ptica-mati jo je vzela v kljunček in jo odnesla v gnezdo.

(Iz bolgarščine Tone Potokar.)

Dr. Pavel Brežnik

Simplon

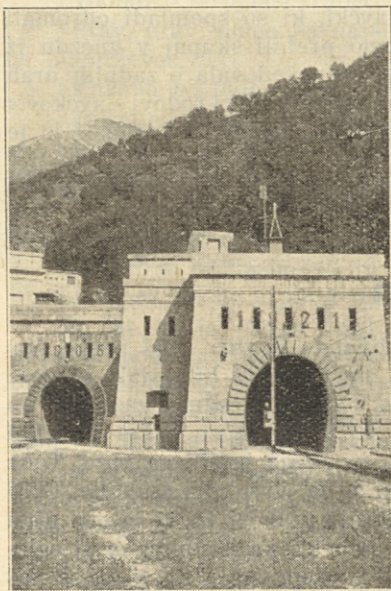
Na progi Devin—Trst—Postojna—Ljubljana—Brežice vozi preko slovenskega ozemlja Simplon-Orient-Express, mednarodni brzi vlak, ki veže London in Pariz z Balkanom in Malo Azijo. V voznem redu je zaznamovan z značko SOE, poznamo ga pa dobro vsi, saj je drugačen kakor navadni brzovlaki: sestoji namreč iz samih spalnih in enega jedilnega voza. Toda marsikdo ne ve, kaj je to Simplon in zakaj se ta vlak tako imenuje. Učili smo se, da je Simplon gorski prelaz med Italijo in Švico in da je pod njim najdaljši predor na svetu. Danes hočemo potovati na Simplon in si ogledati njegovo okolico. Seveda ne bomo sedli v ekspresni vlak, ki je za nas predrag, temveč v III. razred navadnega brzovlaka, ki nas nekoliko manj ugodno, toda skoraj prav tako hitro kakor ekspres pripelje do cilja.

Ako se odpeljemo ob desetih dopoldan iz Ljubljane, smo opolnoči že v Milanu. Od Milana hitimo dalje proti severozapadu preko rodovitne nižine do jezera Lago Maggiore. Tu se nam odpre nov svet, rajsko lep. Dolgo časa vozi vlak tik ob jezeru. Vedro italijansko nebo odseva v modrem valovju, vse obrežje je v cvetju, kakor v bajni, začarani deželi, topel vetrič nam prinaša opojne vonjave, v ozadju pa strme v višino s snegom in ledom pokriti gorski velikani. Vlak hiti vzdolž najlepšega jezerskega zaliva, skozi znana letovišča Pallanza in Stresa. Pred Streso ležijo čudoviti Boromejski otoki, ovekovečeni od nešteto slikarjev. Kdor teh zemeljskih lepot ni videl, si jih kar predstavljati ne more.

Toda nenadoma jo zavijemo od jezera proč in se začnemo polagoma dvigati švicarskim Alpam nasproti. Kmalu smo v ozki dolini ter hitimo preko mostov in skozi vrsto krajših predorov vedno više in više. Ustavimo se v Domodossoli. Tu je pregled prtljage in potnih listov. Na državni meji smo. Italijanski parni stroj je zamenjala švicarska električna lokomotiva,

dima in prahu ni več, zadovoljno gledamo skozi odprto okno, kako se vzpenjamo navzgor, vedno bliže Simplonu. V ozki dolini se vozimo skozi poslednjo italijansko postajo, Iselle di Trasquera, toda naš vlak se tu ne ustavi. Takoj za postajico izgine v krožnem predoru, ki nas dvigne za precejšnje število metrov, nato za eno ali dve minuti gledamo spet beli dan in takoj izginemo v najdaljši predor na svetu. V Simplonu smo.

Predor je 19.803 m dolg. V Isellu smo bili v višini 631 m, predor se polagoma dviga in doseže slednjič višino 705 m pod gorskim masivom Monte Leone (3558 m), potem se pa počasi spušča navzdol, tako da je proga pri izhodu, v mestu Brig, prvi švicarski postaji, le še 681 m nad morskovo višino. Predor je bil zgrajen leta 1905., pozneje se je pa izkazalo, da ne zadostuje prometu; bil je namreč enotiren. Morali so zgraditi vzpo-

Severni vhod v predor

redno z njim še en predor. Tudi ta je enotiren. Dokončali so ga leta 1921.; to je Simplon II, kakor se uradno imenuje. Prej, ko še niso vozili električni vlaki, so se večkrat potniki v tunelu onesveščali, tako slab zrak, pomešan z dimom, je uhajal v vozove, čeprav so bila okna zaprta. Spominjam se, ko sem se pred 25 leti prvič vozil po tej progi, da smo nestrpno čakali, da bi prišli spet ven, in ko smo po dolgih dvajsetih minutah zagledali beli dan, smo hiteli odpirat okna in vdihavat sveži gorski zrak. Danes je to vse drugače, potnik niti ne čuti, da je v najdaljši luknji na svetu. Tudi traja sedaj prevoz komaj četrte ure.

Tam, kjer je skalna stena Alp najtanjša, leži predor, vrata med dvema svetoma. Iz daljnjih dežel prihajajo vlaki od vseh strani, vsi se usmerijo v ozko dolino, navzgor jih vleče električna lokomotiva, katere motorji pojejo visoko pesem človeške energije in podjetnosti; dolge iskre sršé iz

odjemalca toka, ki drsi po žici; le-ti ponoči kakor bliski razsvetljujejo pošastne stene in divjo reko. Vzдолž reke hité razsvetljeni vagoni, na katerih so pritrjene table z imeni velikih daljnih mest, ki jih predor veže med seboj. Vsaka je častni napis za neupogljivi duh, ki je preložil gorski prelaz v globino kamenja ter si tu izsilil svojo pot.

Take misli so me navdajale v predoru in spremljala jih je godba, ki jo moderni potnik tako zelo ljubi, enakomerno udarjanje tračnic, to jekleno utripanje srca brzih vlakov, in spremljajoči visoki ton elektromotorjev dirkajoče lokomotive...

Toda že smo spet v božjem soncu, visoki ton motorja pada in se pretvarja v globok bas, zavore zahreščijo, iz njih uhajajoči zrak nas s svojim značilnim duhom opozarja, da se ustavljamo. Pograbim kovčeg in se pripravim, da izstopim. Dostikrat sem se že vozil tu skozi in vedno sem si

dejal, da bo treba sedaj tudi tu izstopiti in si ogledati Simplon. To pot sem svoj namen izvedel.

Mesto Brig ima sicer ob kolodvoru več modernih poslopij, med njimi pet hotelov, toda kljub temu napravlja vtis srednjeveškega mesteca, ki leži slikovito na gorskih pobočjih ob levem bregu reke Rhone. Nad mestom stoji ogromni grad Stockalperschloss s tremi stolpi. Zgradil ga je l. 1642. baron Kaspar pl. Stockalper. Arhitektonsko znamenito je grajsko dvorišče. Zgraditelj je bil zelo imovit. Pravijo, da je na potovanju iz Lyona v Milan vedno mogel prenočevati na svojih posestvih. Tudi posamezne zasebne hiše v Brigu so okrašene s stolpički, kar daje kraju prav slikovit izgled. Še višje kakor grad stoji lepa jezuitska cerkev. V Brigu imajo kantonsko šolo in uršulinsko učiteljsišče.

Dolina, v kateri leži mesto, se imenuje Wallis (francosko Valais). Prebivalstvo je nemško, toda govorijo švicarsko narečje, ki ga skoraj ni mogoče nič razumeti. V hotelih in prodajalnah seveda govorijo književno nemščino in francoščino. Toda ko sem na hribu iznad mesta sedel in večerjal, kar sem si nakupil, sem se skušal zaman sporazumeti s pastirčkom, ki je poleg mene čuval kravice. Nazadnje sva se oba pričela na glas smejati, kajti z najinim pogovorom nisva nikamor prišla. Jaz sem ga razno spraševal, on mi je na vse pretege razlagal, pa sva spoznala, da niti on mene, niti jaz njega ne razujem.

Pokrajina je revna, kmetje prav težko živijo. Tujski promet jim poma, sicer ne vem, kako bi jim šlo. Tu raste sijajno vino, najboljše v Švici, toda boj z zemljo in s podnebjem je zelo težak. S posebnimi vodovodnimi napravami izkoriščajo tudi najbolj strma pobočja. Ti vodovodi, imenovani Wasserfuhren ali Wasserleiten (franc. bisses) so majhni jarki ali kanali, večkrat v živo skalo vsekani. Ta prastari, zares velikanski, na zadružni ali občinski podlagi izvedeni način namakanja zemlje za travnike, polja, vrtove in vinograde je mogoče opazovati tudi iz vlaka. Vodo zajemajo v gorskih globelih in grapah ter jo vodijo večkrat na zelo veliko daljavo preko skalnih sten v lesenih kanalih in skozi predore. Na nekaterih mestih je treba zavarovati te naprave tudi proti plazovom. Za pravilno razdelitev vode in vzdrževanje teh naprav skrbijo posebni za to nastavljeni vodni čuvaji.

K sklepu omenim, da je dal cesto čez Simplon pred dobrimi 130 leti zgraditi Napoleon, da se v mnogih krivuljah dvigne na 2000 m in da je od tu, kjer stoji hospic (Simplon-Kulm), baje izredno lep razgled.

Prof. Leop. André

Letalstvo in šola

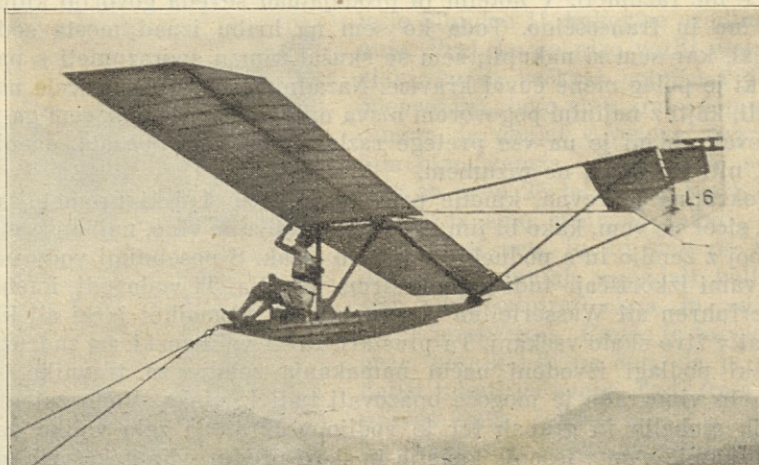
Kakor poročajo časopisi, se vse države na zračno vojno temeljito pripravljajo in vzgajajo tudi mladino, da bo pri zračnih napadih in obrambi sodelovala.

V vzgoji letalcev prednjači zlasti Nemčija. Nemški minister za prosveto naroča vsem šolskim zavodom, od ljudskih do visokih šol, da pri mladini bude zanimanje in pospešujejo razumevanje za letalstvo. Pri tej nalogi morajo sodelovati vsi učni predmeti. Ni pa dovolj, da se v šolah letalstvo obravnava samo teoretično, ampak je potrebno, da se mladina za letanje navdušuje ter z izdelovanjem letalskih modelov in jadralnih letal, predvsem pa s praktičnim letanjem na letalih vežba.

Ta ministrski odlok, ki uvaja letalstvo v šole, so vsi šolniki sprejeli z največjim veseljem. Takoj so bili za učitelje fizike in ročnih del ustanovljeni tečaji za pouk v letalski fiziki in za izdelovanje letalskih modelov.

Kakor poroča strokovni časopis »Luftfahrt und Schule«, je bilo v teh tečajih v kratkem času v Nemčiji toliko učiteljev v letalstvu izvežbanih, da je sedaj izdelovanje letalskih modelov pri pouku o ročnem delu v vseh šolah obvezno, nauk o letalstvu pa je specialen oddelek fizike in mu je na srednji šoli odmerjeno 10—12 ur rednega pouka, na osnovni šoli pa toliko časa, da se vsak učenec seznanj z osnovnimi letalskimi pojmi.

Tudi naša država v letalstvu in zbujanju zanimanja za letalstvo ne zaostaja za drugimi državami. Aeroklub kraljevine Jugoslavije »Naša krila« družji pri nas vse, ki se za letalstvo in njegov razvoj zanimajo. Središnji upravni odbor našega aerokluba je že koncem leta 1934. sestavil

Jadrarno letalo se dvigne

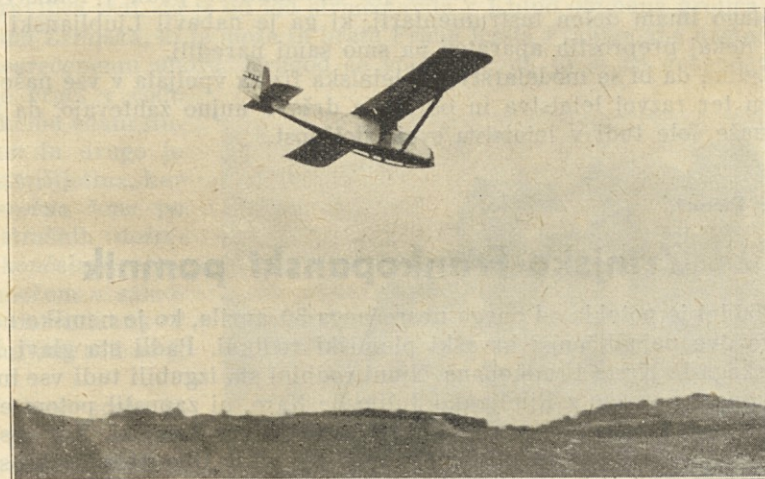
pravila za podmladek aerokluba, t. j. za dijaško društvo, ki se naj ustanovi na vseh naših šolah, in jih je predložil ministrstvu prosvete v odobritev. Prosvetno ministrstvo je ta pravila za srednje in srednje strokovne šole potrdilo 15. decembra 1934. Vrhu tega je osnovalo na tehničnih fakultetah v Beogradu in Zagrebu zavod za vazduhoplovstvo (letalstvo) in ga namerava urediti tudi v Ljubljani, ko bo na snujočem se strojnem oddelku postavljen aerodinamični tunel.

V letih 1935. in 1936. se je v smislu potrjenih pravil čutilo živahnejše delovanje oblastnega odbora Ljubljanskega aerokluba: vse mestne in okoliške šole so obiskale ljubljansko letališče, si ogledale letala, poslušale propagandno predavanje in imele za nekaj poletov tudi letalo na razpolago.

Živahno je bilo v letalstvu tudi izvenšolsko delovanje naših dijakov. V začetku julija 1936. je bilo na Blokah, ki jih je Ljubljanski aeroklub izbral za šolanje v jadrarnih poletih, krščenih in izročnih svojemu namenu 10 novih jadrarnih letal; zgradili so jih naši dijaki-jadralci sami. Na teh letalih so dosegli prav lepe uspehe, kakor kažejo položeni izpiti, ki se dele na 5 stopenj. Jadrarna šola na Blokah je v letu 1936. dala

17 A-, 12 B-, 9 C-, 9 zvaničnih C-izpitov in 4 srebrne C-izpite, vrhu tega je dosegla rekord 11 ur trajajočega letanja brez pristanka.

Še bolj živo je bilo v letu 1937., ko je prof. J. Ovsenek prevzel v odboru Ljubljanskega aerokluba nalogo, da organizira podmladke po naših srednjih šolah. V juniju, po sklepu šolskega pouka, je bil za dijake vseh ljubljanskih srednjih šol odprt modelarski tečaj, v prvih dneh septembra pa je bil prirejen letalski tečaj za vodje bodočih podmladkov. Tečaja se je udeležilo 14 profesorjev, večinoma fizikov iz vseh srednjih šol v Sloveniji. Tečaj je trajal ves teden in se je zaključil s poleti na ljubljanskem letališču in z obiskom jadralne šole na Blokah. Uspehi tega tečaja so že vidni. Na vseh naših srednjih šolah so se ustanovili ali se bodo v kratkem ustanovili podmladki aerokluba; že ustanovljeni podmladki so pričeli svoje delo večinoma z izdelovanjem letalskih modelov.

Jadralno letalo v poletu

V januarju t. l. je priredil središnji upravni odbor v Beogradu 10dnevni modelarski tečaj za vodje podmladkov aerokluba iz vse države. Tega tečaja se je udeležil po nalogu Ljubljanskega aerokluba tudi prof. Štalec, ki vodi na našem zavodu modelarsko šolo. Na izdelovanje modelov je treba polagati posebno važnost, ker bomo imeli v Ljubljani v letošnjih počitnicah mednarodne tekme v letalskih modelih.

Kako smo na našem zavodu, na I. drž. realni gimnaziji, z letalstvom pričeli?

Opozorjen po nemški literaturi, da obravnavajo v Nemčiji letalstvo pri rednem pouku v fiziki, sem se, ne da bi o odobrenih pravilih podmladka aerokluba na naših šolah le količkaj vedel, tudi jaz tako odločil in sem v šolskem letu 1935./36. porabil v VII. realnem razredu 12 ur rednega pouka za letalsko fiziko, ki je v aerodinamiki itak predpisana, četudi ne v tolikem obsegu. Pri pouku sem zbiral slovenske letalske izraze in se prepričal, da se naši dijaki za letalstvo zelo zanimajo in o letalstvu tudi mnogo vedo.

V šolskem letu 1936./37., ko je bil v smislu odloka ministrstva prosvete ustanovljen na našem zavodu podmladek aerokluba, sem po direktorjevem naročilu prevzel vodstvo podmladka, ki se je takoj organiziral in pričel z delom. K podmladku je pristopilo 145 članov. Društvo se je sestajalo vsako soboto popoldne in je imelo v tekočem šolskem letu 14 sestankov; na 9 sestankih so dijaki imeli predavanja iz letalske tehnike, na 5 sestankih pa so izdelovali modele. Omenjam, da modeli niso nikaka igrača, čeprav se nam na prvi pogled tako zdijo. Vsak model mora biti natančno zgrajen, le v ročnem delu izurjen dijak ga naredi prav, da model tudi leti. Preden se spravi model do letanja, je treba na njem mnogo spreminjati in preskušati; s tem pa se spozna precej letalskih pojmov, ki jih je sicer teže umeti.

V letošnjem šolskem letu 1937./38. se sestaja naš podmladek po dvakrat tedensko. V eni uri izdelujejo dijaki pod vodstvom prof. Štalca letalske modele, v drugi uri pa imam jaz sistematičen pouk v letalstvu. Na razpolago imam delen instrumentarij, ki ga je nabavil Ljubljanski aeroklub, nekaj preprostih aparatov pa smo sami naredili.

Zelim, da bi se modelarstvo in letalska fizika vpeljala v vse naše šole. Pomen ter razvoj letalstva in obramba države nujno zahtevajo, da izpolnijo naše šole tudi v letalstvu svojo dolžnost.

Viktor Pirnat

Zrinjsko-Frankopanski pomnik

266 let je poteklo od onega nesrečnega 30. aprila, ko je nemško nasilje uničilo dve najodličnejši hrvaški plemiški rodbini. Padli sta glavi Petra Zrinjskega in Krsta Frankopana. Njuni rodbini sta izgubili tudi vse imetje. Frankopan, poročen z Rimljanko Julijo de Naro, ni zapustil potomcev, od Zrinjskih je živel le še nečak Petrov, grof Adam Zrinjski. Kot cesarski polkovnik je legel poslednji svojega rodu v grob. Obe nekoč tako slavni in za naš narod toliko pomembni rodbini sta izginili z zemeljskega površja.

Če bi se bila požrtvovalnima junakoma njuna nakana pred četrtr tisočletja posrečila, ne bi nam bilo treba do leta 1918. čakati na osvobojenje. Zemljevid Evrope bi že davno imel povsem drugačno lice in naš jug bi že stoletja krasil naziv »Jugoslavija«. Svobodna naša domovina pa je komaj porojena že mislila na svoja dična sinova ter takoj leta 1919. slovesno prepeljala njune zemske ostanke v Zagreb. V svobodni jugoslovanski zemlji, ki sta zanjo prelila kri, sta slednjič našla mir in poslednji dom.

Je pa še po mnogih krajih naše domovine dovolj vidnih spominov na mogočni in odlični domači plemiški rodbini. Med najslikovitějšími in najpomembnejšimi je brez dvoma prostrani grad Ozalj, nedaleč od južne slovenske jezikovne meje. Od Ljubljane je oddaljen 147 km ali pet ur vožnje z »dolenjcem«, do bližnjega Karlovca mu je komaj 15 km.

Dolenjska in predvsem še Bela Krajina onstran Gorjancev se sedaj kopljeta v cvetju in opojnem vzduhu pomladi. Srebrni trak reke Kulpe se opleta in veže pisane šopke v prelestni venec vstajajoče narave. Bregovi ob njem se višajo in spet nižajo. Mlado zelenje se sklanja nad temnimi vodami, ki pritajeno in le mestoma šumeče hite med bele brate, ki so jih prej delile od nas. Mogočna pečina sili globoko v rečno strugo, obdana na obeh straneh od prazničnega okrasja prastarih šum in tajinstvenega molka.

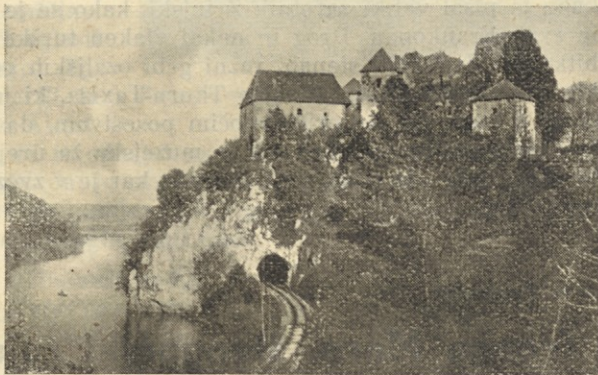
Vrh pečine se iz bujnega zelenja lušči mnogostolpo silno zidovje, veličastno in občudovanje vzbujajoče, divno in očarljivo.

Grad Ozalj. Središče zrinjsko-frankopanskega delovanja in priprav za osvoboditev domovine izpod tujčeve pete. Tam gori je ban Peter Zrinjski izdajal ukaze in pošiljal svoje glasnike in poslance na razne strani. Tam gori se je pripravljala pot našemu narodnemu vstajenju, pot, ki se je preokrenila v narodno kalvarijo.

Skozi mogočno pečino, skozi pleča ozaljskega gradu, se prerine vlak na bližnjo postajo Ozalj. Dober kilometer je od tam do gradu. Da bi ta najstarejši kos ozaljskega gradu znal govoriti! Stare listine ga imenujejo »Zrinski grad«. Zunaj je še dobro ohranjen, v notranjščini propada. V gorenjem nadstropju je bila nekoč glavna grajska dvorana, ki je videla sijajne čase, kjer je svatoval slavni sigetski junak Nikolaj Zrinjski in kjer je slavil svojo poroko mogočni njegov pravnuk, nesrečni ban Peter Zrinjski.

Pravljica trdi, da je od tod strmoglavila v Kulpo obupana grofica Ana Katarina Zrinjska, ki je moža in brata Frana Krsta Frankopana nagovorila k ponesrečenemu uporu. Drugod se spet trdi, da jo je na gospodarjevo povelje vrgel v vodo Zrinjskemu vdani sluga. Eno in drugo je zgolj izmišljotina, ker je nesrečna žena po tako strašnih doživljanjih končala dve leti za možem v samostanu dominikank v Gradcu. Omračil se ji je um.

V dneh sreče in moči pa sta se na Ozlju oba z možem bavila tudi s pisateljevanjem. Zrinjski in Frankopani so bili

Grad Ozalj nad Kulpo

pesniške narave. Peter Zrinjski je spesnil »Adrijanskog mora Sireno« (1660. Benetke) kot tolmačenje madžarske Zrinijade svojega brata Nikole (»Adriaitengernek Syrenaja«). Njegova žena je leto kasneje sestavila molitvenik »Putni tovariš«, njen brat Krsto Frankopan pa je zapel mnogo občutnih pesmi, ki jih je uredil v zaporu v Dunajskem Novem mestu ter jih zapustil v rokopisu pod naslovom »Gartlic za čas kratiti«. Več teh pesmi je nastalo na Ozlju.

Mogočno dvonadstropno poslopje, obdano z vencem obrambnih zidov z vstavljenimi polkrožnimi kulami, pa privablja potnika bliže in v svoje okrilje. Toda do grajskega vhoda ni mogoče drugače kot po dolgem lesenem mostu. Svojevrstna zanimivost je tam starodavna kula, ki se leseni most nanjo naslanja. Pred 115 leti je še pridvižni most posredoval med zunanjimi okopi in grajskim dvoriščem. Razgled z mostu na Kulpo, Vivodino, Zumberak in Gorjance je Ozlja vreden. Za malim dvoriščem je stari Zrinski grad z letnico 1556 in imenom grofa Nikolaja ter letnico 1599 in imenom grofa Jurija Zrinjskega. Glavni stolp je dvonadstropen in je bil nekoč najmočnejši branik gradu. Mimo tega stolpa pridemo na pro-

strano veliko dvorišče in na senčno grajsko teraso. Mogočni jeseni se dvigajo nad glavo, na treh straneh visoki grajski zidovi, na četrti prost razgled preko grajskih nasipov in obrambnih zidov tja onstran jarka do ljubke župne cerkvice svetega Vida. Tako vabljivo raste iz bujnega zelenja. Od treh visokih grajskih sten zaprto je malo dalje notranje grajsko dvorišče. Na dvorišču vodnjak, postavljen za časa Nikole Frankopana. Še danes ga rabijo. Tam naokoli so še vidni ostanki prvotnega gradu iz XV. in XVI. stoletja. Stebri in oboki ter kasnogotska galerija.

V grajskem pritličju kapela. Prazna je. Le leseni oltar in visoka okna spominjajo na kapelico. Nekaj stenskih slik v baročnih okvirih je ves okras kapelice, ki je v osnovi še ista, kakršno je uporabljal Zrinjski. V to kapelico nameravajo prenesti kosti obeh narodnih mučenikov.

Prvo nadstropje daje že dolga desetletja prostor tamošnji ljudski šoli in stanovanje šolskemu upravitelju. Tudi ozaljski občinski urad ima tam tri sobe. Drugo nadstropje je deloma spremenjeno v Zrinjsko-frankopanski muzej, deloma v tujske sobe. Široke hodnike krasi viteške opreme, šlemi, čelade, kopja, meči, starinske puške. V veliki grajski dvorani so nameščeni razni spisi in rokopisi slavnih ozaljskih gospodarjev. Tam lahko vidite, kako je pisal veliki zarotnik Zrinjski, kako se je podpisal njegov tovariš in svak Frankopan. Drog in nekaj vlaken turške zastave iz zmagoslavne bitke pri Jurijevih stenah, razni grbi ozaljskih gospodov, orožje, doprsni kip dobrotnika kneza Alberta Thurn-Taxisa, ki je podaril Hrvatom grad 'Ozalj z vsem mu še pripadajočim posestvom, da ga uredi kot Zrinjsko-frankopanski muzej. Več sob je muzejsko že urejenih, neumorno se dela in zbira dalje, da pride na Ozalj vse, kar je v zvezi s slavnima narodnima junakoma.

Jože Zupančič

France Marn, štangarski rojak iz Zasavja

Graditelj kulturnega mostu med Ljubljano, Prago, Zagrebom in Beogradom

Mala zasavska vasica Štanga je dobro poznana prijateljem sladkih češenj. Štangarske češnje uživajo slavo, da so med najbolj okusnimi. Pred desetletji so jih vozili celo gori na Gorenjsko. Zdaj, ko se je začela gojiti češnja tudi po drugih krajih, pa mineva slava štangarskih češenj...

Štango poznamo tudi kot imenitno božjo pot. Cerkev je posvečena sv. Antonu. Na žegnanjsko nedeljo v juniju prihajajo vsako leto romarji tudi iz zelo oddaljenih krajev. Po navadi so na cilju že v soboto, noč prežive v molitvah, vračajo pa se že rano v nedeljo, da pridejo lahko do večera spet na svoje domove.

V tej mični hribovski fari sta zagledala približno pred sto leti luč sveta dva hribovska fantička; zaradi svoje marljivosti in sposobnosti sta prišla v slovensko zgodovino, saj sta pomagala graditi našo kulturo, najimenitnejše, kar more ustvarjati človeški um.

Obilo je turistov in izletnikov, ki se namenijo v Štango in ostale zanimive okoliške kraje, ki jih pisano Zasavje premore mnogo. Tudi za ljubljanske dijake so pripravna pota. In je prav tako, da hodi mladina v svet in ga opazuje z odprtimi očmi. Saj si vtisneš najbolj v spomin tisto, kar vidiš z lastnimi očmi in kar čuješ na svoja ušesa.

Poset v Štangi bo vtil mnogim našim fantom poguma in volje. Oba brata Marna — Jože in France — sta se rodila pod slamnato, preprosto kmetiško streho, pa sta se največ z lastno pomočjo postavila v vrsto odličnih slovenskih mož.

*

Jože Marn je bil starejši sin Marnove družine, ali kakor se je reklo pri njih po domače, pri Pavliču. Rodil se je 13. marca 1832. Njegov mlajši brat France pa 26. januarja 1846.

Neopaženo je preteklo lansko leto 9 desetletij, odkar je prišel na svet Pavličev France. Pa je bil marljiv narodni delavec in je storil mnogo zlasti za zблиžanje med Slovenci in Čehi. Prav v tem je bi nekak predhodnik današnjih Jugoslovansko-češkoslovaških lig. Med največje zasluge pa mu štejem udejstvovanje na dramatskem polju. Za slovenski oder je priredil obilo iger, večino jih je poslovenil iz češčine in nemščine.

France se je prvič oglasil leta 1862. v albumu »Vencu«. Takrat je bil v peti gimnaziji in istega leta je odhajal iz Alojzijevišča vodja Jan Nečak, ki je odhajal na novo službeno mesto v Prago. Marnu so poverili nalogo, da je napisal v »Vencu«, domačem glasilu Alojzijevišča, poslovilnico priljubljenemu vzgojitelju. In petošolec, štangarski rojak je zapisal med drugim tudi tole:

Zasavska vas Štanga

»Mladosti vodja!
Tebe če slaviti
slovenska vila.
Pred Teboj stoji
hvaležna mladež
če Ti venec zviti
k slovesu bridke žalosti...«

Takratni mladi študentje, ki so bili v Alojznici, kakor so dejali tudi Alojzijevišču, so bili sila razboriti fantje. Ko je bil France Marn v osmi šoli, je bil njegov sošolec tudi Josip Jurčič, kasnejši prvi slovenski romanesec, doma iz Muljave in takisto iz litijskega okraja kakor naš France Marn. Pod vodstvom Franceta Marna, Josipa Jurčiča in Franceta Celestina so izdali ljubljanski osmošolci leposlovni zbornik »Slovensko vilo«.

*

V ljubljanske šole in v Alojznico je spravil svojega 14 let mlajšega brata Jože, ki je bil takrat, ko je bil France goden za šolo, že profesor in je poučeval slovenščino in verouk. Dal ga je šolati na svoje stroške, kar je oba brata še bolj povezal. Profesor Jože je bil vnet rodoljub, ki je vzgojil obilo znamenitih slovenskih mož in voditeljev, zlasti slavistov. Gotovo je močno vplival tudi na svojega mlajšega brata. Dal mu je na razpolago različna dela iz bogate knjižnice.

Ko je študentoval France, so začeli v Alojznici prirejati dramske predstave. Najprej so začeli z igrami na debeli četrtek, ki ga na kmetih

slave s pojedino. Takrat pravijo, je god vseh debelih in njim na čast se zbere vsa družina s sosedi, gospodinja napeče ocvirkovke in nareže klobas. V veselem razpoloženju uganjajo šaljivci različne burkarije in šaloigre. Mladina lovi slepo miš, za priboljšek pa jim postreže gospodinja z veliko skledo kuhanega sadja.

To domačnost so prenesli dijaki tudi v Alojznico, razpoloženje pa so povečali z dramskimi predstavami. Takim prireditvam so rekli »bresa«. France Marn je imel nalogo pripraviti potrebne gledališke predstave. Tiste čase je prevajal igre večina po nemških originalih.

Najbolj je bila všeč posetnikom v Alojznici burka »Dva prijatelja in le ena suknja« ter »Skriti biser«, ki ga je napisal v nemškem originalu Wiesemann. Za vsa poslovenjena dela je žel mladi avtor France Marn obilo pohvale številnih mladih in starih gledalcev.

Po dovršeni gimnaziji se je odločil France, da pojde nadaljevat svoje študije. Odločil se je za filozofijo. Mikalo je tudi njega, da bi postal profesor, kakor njegov ljubi brat. Odšel je v Prago, žarišče slovanskega sveta. Tam se je navdušil za slovansko bratstvo. Kasneje pa je šel pogledat tudi na univerzo v Gradec, kjer je študirala velika večina slovenskih dijakov. Po končanih študijah je opravil izpite iz klasične filologije in seveda tudi iz slovenščine.

Brž je dobil službo. Najprej je bil pomožni, leta 1872. — ko mu je bilo 26 let — pa že tudi stalni profesor na zagrebški gimnaziji. Ves čas je služboval le med brati Hrvati.

Ko je študiral France v Pragi, se je zanimal za vse, kar mu je nudila slovanska Praga. Iz Prage je dopisoval v »Zgodnjo Danico« o vtisih, ki jih je napravila nanj stotolpa Praga. V »Zgodnji Danici« najdemo njegove članke o pomembnosti Prage za slovansko bratstvo, o Češki sploh, o sv. Janu Nepomuku, o Janu Husu in močni veljavi, ki jo ima ta odlični češki mož na slovanskem severu. Prikazoval je tudi visoko kulturo Čehov, pisal je o njihovih odličnih šolah in je stavil Čehe svojim rojakom za vzgled, kam je treba usmeriti narodno delovanje, če hoče korakati naprej, k napredku.

Vrli kulturni delavec pa je želel, da bi še bolj usmeril svoje rojake k bratom Čehom. Pričel je sestavljati Slovnico češkega jezika in je imel rokopis kmalu gotov. K izdaji prepotrebne knjige mu je spet pomagal njegov brat Jože. Ta je bil takrat predsednik Slovenske Matice, najvišje slovenske ustanove tedanjega časa in odbor SM je kaj rad sprejel rokopis Franceta Marna in ga dal v tisk. Kot nadaljevanje svoje češke Slovnice je napisal France še Berilo, kjer je našel takratni prijatelj češčine mnogo praktičnih nauk.

France Marn pa je nudil priliko tudi Čehom, da se seznanjajo s slovenščino. Tiskarna dr. Edvarda Gregra v Pragi je natisnila Marnovo Slovnico, Berilo pa tudi Slovarček za tiste Čehe, ki so se hoteli seznaniti z jezikom Slovencev.

France Marn je bil pravi tip Slovenca, Jugoslovana in Vseslovana že v tistih časih. Kot zagrebški profesor je napisal tudi Hrvatsko slovnico za tiste slovenske rojake, ki so se hoteli podkovati v jeziku vzhodnih bratov. Tudi Hrvatsko slovnico mu je založila ljubljanska Slovenska Matica. Sestavil pa je tudi posebno srbohrvaško Berilo, večina sestavkov je bila v latinici, nekaj pa jih je priobčil tudi v cirilici, da je prikazal svojim rojakom pismenke srbskega naroda.

Tako je že pred mnogimi desetletji ta skromni štangarski rojak pomagal graditi kulturni most med Ljubljano, Prago, Zagrebom in Beogradom.

Kot mravlja pridnega moža so šteli mnogi listi za svojega stalnega sotrudnika. Urednika Slovenskih večernic Janežiča je zalagal stalno s poljudnimi članki iz prirode in naravoslovja. Med drugim je razpravljal o toči, gromu in streli, pa o važnosti rastlinske hrane itd.

Kot šolnik je bil naš Marn na odličnem glasu med možmi, ki so vladali takratno hrvatsko prosveto in šolstvo. Poučeval je na zagrebški veliki gimnaziji, kjer si je stekel glas, da je eden najboljših šolnikov in pedagogov. Po naročilu zagrebške deželne vlade je pisal učbenike za nemščino in latinščino. Po njegovi zaslugi so imeli hrvaški študentje hrvaške knjige, dočim so imeli Slovenci le nemške priročnike.

Odlični štangarski rojak je umrl 5. oktobra 1905. v Topuskem na Hrvaškem, pokopan pa je v Zagrebu.

KULTURNI ZAPISKI

Janez Mencinger. — 26. marca je minulo sto let, kar se je rodil v Bohinju pisatelj Janez Mencinger. Po poklicu je bil advokat, deloval je nekaj let v Kranju, pozneje pa v Krškem, kjer je leta 1912. umrl. Bil je poleg Erjavca in Jenčka vnet sotrudnik Janežičevega »Sloven-

svetu Abadon, kralj pekla. Proti surove-
mu pisanju nekaterih takratnih pisateljev je napisal duhovito satiro »Cmokavzar in Ušperna«. Bil je vedno neustrašen borec za slovenstvo in velik idealist.

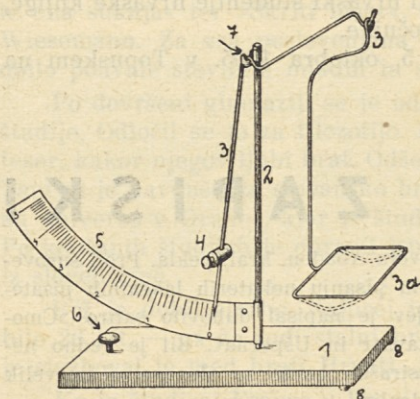
Rafael Santi. — Ta znameniti italijanski slikar se je rodil l. 1483. v Urbinu v Gornji Italiji in je l. 1520. umrl v Rimu. Njegove slike se zlasti odlikujejo po lepoti človeškega telesa in so zlasti njegove Madone poznane vsemu svetu. Slika »Polaganje v grob« nam dovolj nazorno pove, kako živo je znal naslikati ta mojster vse, kar je občutil. Posebno lepo je na tej sliki upodobljena Magdalena, ki se poslavlja od Jezusa s tem, da je segla po njegovi roki, ter Mati božja na desni, ki se bo zdaj zdaj zgrudila od silne bolečine premagana.

skega glasnika«. Napisal je prvi zvezek »Večernic« za Mohorjevo družbo. Najbolj pa slovi po svojem potopisu »Hoja na Triglav« ter po fantastični povesti »Abadon«. V potopisu slika svoje življenje, v »Abadonu« pa slika bodočnost človeškega rodu brez Boga, ko vlada

Mladinska knjiga. — Pred kratkim so ugotovili na zagrebških šolah, da čitajo dečki najraje te knjige: »Skozi puštinje in puščave«, »Poslednji Mehikaneec«, »Robinson Crusoe«, »Winettou«. Te štiri knjige so dobile največ glasov. Taka glasovanja bi želeli tudi na naših šolah, da bi zvedeli, kaj najrajši čita slovenska mladina!

NAŠA DELAVNICA

Tehtnica za pisma. — Slika nam predstavlja zelo občutljivo tehtnico za pisma in kemikalije, ki si jo lahko sami izgotovimo. Marsikdaj smo v zadregi, kako bi frankirali večja pisma. Kdor se peča s kemičnimi poskusi ali pa s fotografiranjem, bo v nepriliki, če ne more odtehtati n. pr. 1'5 g kake kemikalije.

Običajna tehtnica ni občutljiva za tako majhne teže. Torej si napravimo sami tehtnico, ki bo služila našim namenom. Slika razločno pove, kako je taka teht-

nica zgrajena. Velikost je poljubna. Vendar pa naj ne bo nosilna deščica (št. 1) večja od 20×15 cm, stebriček (št. 2) pa ne višji od 20 cm. Ta stebriček, ki ima na vrhu mostiček (št. 7) za gibanje ogrodja (št. 3), je iz precej debele žice, ogrodje samo pa iz tanjše žice. Kakor vidimo, je ogrodje iz dveh delov, desni del ima pravokotnik (št. 3a), na katerega polagamo pisma ali pa kemikalije, levi del pa se spodaj končuje v kazalec, ki nam na razpredelnici (št. 5) kaže težo. Ta kazalec ima utež (št. 4), ki se lahko s pomočjo vijaka pomika navzgor ali pa navzdol. S pomočjo vijaka (št. 6) ter s premikanjem uteža (št. 4) uravnamo tehtnico tako, da kaže kazalec točno na 0. Deščica ima zato le na desni strani dve »nogi« (št. 8). Za razpredelnico (št. 5) bomo rabili svetlo pločevino. Tehtnica nam lahko odtehta do 50 g teže. Težo od 0—5 ter vmesne črtice, ki pomeni vsaka 1 g, določimo s pomočjo utežev. Ko smo točno ugotovili razmak črtic, jih z jeklenim rezilom vrezemo v pločevino.

NAJMLAJŠI ROD

Deklica in hudobci. — Ob robu gozda je živel razkošen maloveren kmet, ki je imel hčerko edinko. Deklica je bila vedno v slabi družbi deklet, ki ji je zelo vplivalo na duševno življenje. — Nekega dne je šla sama v mraku k teti v sosedno vas. Šla je skozi gozd, a v gozdu jo nekdo ustavi; bil je sam peklenški poglavar Lucifer. Vpraša jo, odkod je in kako se piše. Deklica pove, da je doma ob robu gozda in da je hči kmeta Žitarja. Lucifer si misli sam pri sebi: Sedaj jo imamo in nikoli več je ne izpustimo. Sredi gozda je gorela velika grmada suhega dračja in okoli nje so sedeli peklenščki. Lucifer jo žene tja. Peklenščki jo z veseljem sprejmejo ter ji povedo, da bo odslej njihova kuha-

rica. — Nekega dne se odpravijo peklenščki z Luciferjem od doma, a deklica ostane sama. — Kmet Žitar pa je imel velikega psa Mitera, ki ga je imela deklica rada. Zjutraj se odpravijo Žitarjevi hlapci z vozovi v gozd po drva, z njimi gre tudi pes. Ko pridejo v gozd, jim pes izgine. Čez nekaj časa prinese na hrbtu deklico. Vsi jo nekaj časa opazujejo, a bila je kakor mrtva. Takoj jo spravijo domov. Na pragu je stal Žitar ter jo z veseljem vzel v naročje, a bila je omamljena, kakor da bi bila mrtva. — Hlapci se vrnejo v gozd. Ko pridejo v gozd, zagledajo na vozu peklenške. Po naročilu jih mora hlapec peljati na kmetov dom. Ko jih pripelje na dvo-

rišče, poskačejo z voza, gredo v sobo ter se spravijo na krušno peč. Tedaj čudežno zažvižgajo in v istem hipu se je Žitarjeva hiša pogreznila, na njej pa je

zrastlo grmovje, ki mu dandanes pravijo »zlodjev trn«.

Valder Radko, dijak 4. r. m. š.,
Sv. Lenart v Slovenskih goricah.

Velikonočna procesija

DROBNE ZANIMIVOSTI

Narodni sovražnik št. 1. — V Ameriki je navada, da govore o največjih zločincih tako, da jih imenujejo z ozirom na največje zločine po številkah. Z isto pravico bi lahko pri nas imenovali alkohol za »narodnega sovražnika št. 1«. V naši domovini napravi alkohol neprecenljivo škodo tako na človeku, kakor tudi v gospodarstvu. Že zadnjič so »Razori« poročali, koliko izpijemo alkohola v naši državi. Strašna številka: 6 milijard dinarjev, toliko, kolikor znaša polovico vsega državnega proračuna. Če bi to vsoto porabili za javna dela, bi ne bilo v Jugoslaviji niti enega brezposelnega. Imeli bi dovolj šol, železnic in vsega, kar bi potrebovali. Alkohol (vino, pivo, žganje) pa ni

kriv le propadanja našega gospodarstva, alkohol uničuje tudi narod. Oglejmo si, kaj vse je zakrivil alkohol. Če beremo poročila o sodnijskih obravnavah, bomo zelo često čitali: »Fantje so se napili in se z noži oklali. Eden je mrtev, dva se borita s smrtjo.« Profesor Josip Silović je proučeval vrste zločinov jetnikov večjih naših kaznilnic. V Zenici je bilo n. pr. od l. 1888. do l. 1919. obsojenih 6140 zaradi raznih zločinov (umor, uboj, rop, nasilje, požig, telesne poškodbe in drugo). Od teh obsojencev je izvršilo zločin 40% v treznem stanju, 56% v pijanem stanju. Od teh zadnjih je bilo 20% zakrknjenih pijancev, 74% pa slučajnih. V Bosni in Hercegovini se kaže vpliv alkohola posebno pri

krvavih zločinih. Od vseh zločincev so te krvave zločine izvršili pod vplivom alkohola: l. 1903. do l. 1908. pijancev 49%, 48%, 52%, 55%, 52%, 47%, 46%. V banovini je bilo izvršenih 35% umorov v treznem stanju in 68% umorov v pijanem stanju, ubojev 27% v treznem, 73% v pijanem stanju, težkih telesnih poškodb 33% v treznem, 67% v pijanem stanju itd. Kakor vidimo je alkohol tisti zli duh, ki tako kvarno vpliva na dušo človekovo. Z ozirom na te strašne ugotovitve naj bo mladina v prvih vrstah onih, ki se bore proti zlu alkohola! Naj še navedemo nekaj izrekov slavnih mož, kako sodijo o alkoholu:

Pijanstvo je kralj vsega zla. — P. P. Njegoš.

Če zdravniki ali učitelji pri visokem stanju naše vede še vedno svetujejo ljudem, da naj pijejo alkohol, varajo ljudi, ker jih zavajajo v zločine. — Masaryk.

Pijanci rode pijance. — Plutarh.

Zakaj jaz ne pijem? Zato, ker čuvam svoje možgane. — Edison.

Zaradi skrbi in žalosti opiti se, se pravi te skrbi in to žalost še povečati. — Lippschütz.

Industrija alkoholnih pijač težko žali napredek vsake kulture. — MacDonald.

Vsak požirek žganja ti ukrade po en del sile, pameti, časti in zdravja. — Batut.

Alkohol je laži-prijatelj siromaku, pravi prijatelj mu je tisti, ki ga od tega olvrača. — Bauer.

Kdor je prvi varil pivo, je zasejal kugo v Nemčijo. Mnogokrat sem preklel tega prvega človeka, ki je spoznal varjenje piva. V Nemčiji se porabi toliko ječmena za pivo, da bi lahko od tega živel ves naš narod. — Luther.

Nekoč in zdaj. — Iz starih časov poznamo nekaj prav ogromnih stavb. Najbolj znane so nam piramide starih Egipčanov. Največja vseh piramid je Keopsova piramida pri Kairu. Ta stavba zavzema 54.000 kvadratnih metrov površi-

ne in je visoka 145 m. To stavbo je gradilo 100.000 delavcev 30 let. Iz kamnolomov so vlačili velike kvadre z največjo težavo, kajti tehnična sredstva takrat so bila zelo preprosta. Strojev niso poznali in vse je morala storiti človeška roka. Čim bolj se je dvigala piramida, bolj težavno je bilo gradbeno delo. Danes bi takšno piramido zgradilo 500 delavcev v 9 mesecih! Seveda s pomočjo razstreliva, žične železnice, žerjavov, traktorjev in z drugimi tehničnimi pripomočki.

Svetovna književnost v čeških meščanskih šolah. — Letos so uvedli v čeških meščanskih šolah čitanko svetovne književnosti »Pracovni učbenice jezika češkeho«, v kateri so kratki odlomki iz najbolj znanih del pisateljev in pesnikov vsega sveta od starih Egipčanov, Grkov, Rimljanov in vseh ostalih narodov. Pri nas pa...?

Največja mesta na svetu. — London šteje 8,202.800 prebivalcev. New York 6,930.440, Berlin 4,243.000, Paris 4 milijone 934.000, Chicago 3,376.000, Osaka 2,453.560, Buenos Aires 2,153.200, Leningrad 2,100.000, Tokio 2,070.000 in Moskva 2,250.000 prebivalcev. Le 10 mest na svetu ima nad 2 milijona prebivalcev.

Najvišje gore na svetu. — V Aziji: Mount Everest 8840 m, v Afriki: Kili-mandžaro 6012 m, v Severni Ameriki: Mac Kinley 6190 m, v Južni Ameriki: Aconcagua 6960 m, v Evropi: Montblanc 4810 m, v Avstraliji: Mount Kosciusko 2240 m.

Aeroplan in orli. — Piloti, ki vodijo letala čez Pireneje, pripovedujejo, da so večkrat naleteli na orle, ki so se drzno zaleteli v propeler, misleč, da imajo v zračnih višavah pred seboj tekmeca. Seveda se je ptica ubila, toda tudi propeler se je tako pokvaril, da je moral pilot zasilno pristati. Ob drugi priliki pa je orel po več ur letel za aeroplanom, kakor da bi hotel z njim tekmovati. Sicer pa se vse živali strašno boje aeroplana.